

Bağımsız Yaşam....

Bugün, Dünya veya ülke nüfusunun yüzde kaçının engelli olduğu veya hangi engeli olduğu konusunda genel bir bilgimiz var. Ancak birçok kişi engeli veya bir raporu ya da tanısı olmasa da yapılı çevrenin kullanımında önemli sorunlarla karşılaşabilir.

Mimarlığın mevcut kaynaklara bağlı olarak teknik olanakların ve ruhsal ve fiziksel ihtiyaçların bir organizasyonu olduğunu söyleyen Brochmann da, dayanıklılık, kullanılabilirlik ve güzellik olarak üç temel taşına vurgu yapan Vitruvius da aslında erişilebilirlik olmadan bir mimarın mümkün olamayacağını ifade etmiştir.

Çoğu insan yaşamları boyunca belirli sürelerle sakatlık yaşayabilir. Bazen yaralı kol ile veya bir migren krizi yaşadığımızda, bir göz ameliyatı veya sıradan bir grip geçirirken herhangi bir zamanda hepimiz yetenek kayıplarımızı telafi etmek için yapılı çevreye güvenmek zorundayız. Kalıcı veya geçici fiziksel kayıplarımız ya da hastalıkların yanısıra, büyük bir kutu taşıyan birinin bina kapısından girmeye çalışması sırasında, kaygan zeminli bir duş alanını kullanan kişi, mutfak dolabında bir şeye uzanan kısa boylu biri veya tam tersi standart bir mutfak tezgahında çalışan çok uzun boylu bir kişi, gece geç saatlerde karanlık bir eve giren, elinde eldiveni ile yuvarlak tokmak kolu çevirmeye çalışan kişi, bir arkadaşının veya ailesinin evini ziyaret eden tekerlekli sandalye kullanan bir kişi anlık veya sürekli olarak çevrede engellerle karşılaşabilmektedir.

Hep sözü edilen erişilebilirlik tanımları, son yıllarda gündemde olan evrensel tasarım, kapsayıcı tasarım gibi kavramlar tüm ürünlerin, binaların, çevrelerin olabildiğince çok kişi tarafından kullanımını sağlamak üzere ortaya koyulmuştur. Ancak bu kullanım ve erişilebilirlik biçimlerini kişilerin bağımsız olarak gerçekleştirmesi de önemli bir noktadır.

Bağımsız kişi, Anayasamızda belirtildiği gibi doğumla başlayan ve ölüme kadar süren temel hak ve özgürlüklerimizle bağdaşan, davranışlarını, girişimlerini, tutumunu herhangi bir gücün etkisinde kalmadan düzenleyebilen kişi olarak tarif edilir. Bu bağlamda temel olarak “bağımsız yaşam”, günlük yaşamda yasal ve eşit haklarını sağlamak için gerekli olan kişisel destek türleri ve araçları üzerinde seçim yapma özgürlüğüne sahip olmak anlamına gelir. Özgürlük, seçim, kontrol ve eşitlik olarak özetlenebilecek ilkeler bu felsefenin anahtar sözcükleridir.

“Bağımsız yaşam”, alternatifleri inceleme, bilinçli kararlar alma ve kendi hayatını yönetme yeteneği anlamına gelir. Dinamik bir süreçtir; asla statik olamaz. Bir kişinin fiziksel, duygusal ve sosyal çevresi ve daha sonraki ihtiyaçları sürekli olarak değişmekte ve gelişmektedir. Kişi kendi yaşamı ile ilgili özgürdür, seçimlerini yapar, hayatını kontrol eder ve eşittir. Bu noktada sürekli veya geçici engelli birey günlük yaşamında herkes gibi haklarını kullanmalı ve yaşamı hakkında kontrolü elinde tutmalıdır. Kişi, nerede yaşayacağını, nereye gideceğinin ve yardım talep edip etmeyeceğinin kararını kendisi vermelidir. Toplumda bağımsız ve üretken bir şekilde yaşamanın ve herkesle aynı seçme özgürlüğü ile yaşama yeteneği o kişiyi özgür kılacaktır. Bu nedenle mimari erişilebilirlik konusunun çözümünde kişiye çözüm sağlanabilen

noktada bu hakkı tanımak, erişimin sağlanamadığı nokta da ise ayırımı neden olacak alternatifleri sunmak bağımsız yaşam kavramı ile çelişmektedir. Kişi, otel odasının büyüklüğüne, manzarasına veya bir apartmanın kaçınıcı katında yaşayacağına, hangi otobüs durağından ne yöne gideceğine kendisi karar vermelidir.

Bağımsız yaşama ve kişisel kararlılık mücadelesi, her engelli kişinin kendi yoluna yaklaşması gereken bir şeydir. Ancak, engelli bireylerin ortak sorunları ve endişelerinin olduğu yadsınamaz. Bu bağlamda topluma tam ve eşit katılımlarının yapay engellerini ortadan kaldırmak için eğitimcilerin, tasarımcıların, uygulayıcıların, kontrol edenlerin, yerel yönetimlerin, kanun koyucuların birlikte çalışmaya devam etmeleri gerekmektedir.

Engelliler için tasarım yapmanın bir projenin yaratıcılığını artırmaya yardımcı olduğu ve genellikle daha evrensel olarak faydalı ve yenilikçi bir tasarımla sonuçlandığına dair pek çok tartışma vardır. Sınırlamalar dahilinde çalışmak tasarımcının odağını belirginleştirir ve tasarım sorununa farklı bir bakış açısıyla bakmaya zorlar. Ek gereksinimleri göz önünde bulundurmak, tasarımda hiç düşünülmemiş açıkları belirlemeye yardımcı olabilir.

Engelliliği, mimarlığın çözmesi beklenen bir sorun olarak görmekten ziyade, farklı insan bedenlerinin gerçekte yapılı alanı nasıl işgal ettiği hakkında temel sorular sormaya başladığımızda sorunlar azalacaktır.

Doç. Dr. Özlem BELİR
04/09/2022